

Spis Vinka F. Kluna o slovenskem slovstvu

Čudna so pota slovenske slovstvene publicistike. Niti tega še ne poznamo, kar so naši ljudje napisali o nas v - 19. stoletju. Norčevali so se iz njih - prav v primeru V. Kluna - niso se pa potrudili niti v našem stoletju, ko imamo slovensko univerzo in NUK, da bi njihove spise dobili v te ustanove. Tudi za naše stoletje velja isto, npr. za spise Ivana Prijatelja in Avgusta Pavla o Slovencih v - madžarščini. Tudi če jih je kdo po naključju usode uvrstil v razvid v naših revijah ali celó v SBL, to ni upoštevano niti v najnovejših znanstvenih publikacijah, kjer podajajo naslove njihovih del v neumljivi spačeni obliki.

Slavisti - niti akademiki - ne zasledujejo publikacij SAZU, čeprav so to TRADITIONES (20 letnikov...), ki jih izdaja "razred za filološke in literarne vede", etnologi (alias: etnografi, narodopisci, folkloristi in še kaj) pa ne berejo slavističnih publikacij v slovenskem jeziku. Tako govorimo drug mimo drugega in so v tujini nekateri boljše poučeni o tem, kaj in o kom se pri nas piše, kot smo poučeni doma. En sam kričeč primer: Fran Levstik je že v 1. števil. Pavlihe objavil karikaturó Vinka F. Kluna s satiričnim besedilom, ki se začne: "Najprvo sem v ruske novine jel za dobro plačilo pisariti..." O tem je pisal Klun sam v Vodnikovem spomeniku 1859, str. 117, da je v spisu Beiträge zur Literatur-Geschichte der Slovenen v časopisu Russkaja besěda obravnaval Slovence z narodopisnega in kulturnozgodovinskega vidika, v drugem pa na splošno.

August Pirjevec je v SBL I, 467, v Klunovi biografiji navedel Klunov spis Die slovenische Literatur (Oest. Revue 2. Jg. - je v razvidu naših slovstvenih zgodovinarjev, kakršen koli že je?!), nato pa ruskega SLOVENCY (Russkaja besěda, Moskva 1857, No 3, str. 65-122), v katerem je

"podal etnografsko sliko Slovencev". Nadaljevanje tega spisa z literarnozgodovinskim delom letnik 1858 še nima - naprej pa ga Licejska biblioteka ni več dobivala in se tudi ni zanimala, ali je bil objavljen. Šele 1978 je Anton Slodnjak v komentarju k Levstikovemu Pavlihi v zvezi s Klunovo karikaturó ponóvil Klunove besede iz Vodnikovega spomenika in zapisal: "Več nam o tem delu (namreč o "v Moskvi izišlih Prispevkih k slovenski literarni zgodovini", V. N.) ni znano, dasi bi ga morali pritegniti v območje in obseg naše kulturne in literarne zgodovine. Zdi se, da ga tudi dr. Avgust Pirjevec ni dobil pred oči" (Fr. Levstik, Zbrano delo, Deseta knjiga, 1978, 461).

Za prvi, etnološki del Klunovega spisa sem vedel iz SBL in znova sem bil nanj opomnjen, ko so mi v moskovskem uredništvu zbirke Narody mira vtaknili njegov naslov v slovstvo pod mojim spisom Slovincy, iz njega pa nekaj zastarelih podatkov samovoljno v razpravo sámó (gl. mojo repliko: Slovinci v Narody mira, Slovenski etnograf XVIII-XIX, 1966, 155-161). Po posredovanju J. V. Čurkine smo dobili kserokopiran posnetek Klunove razprave: Slovincy. Očerk istorii ih slovesnosti; iz: Russkaja besěda 1859, No 1, str. 87-120, in No 2, 95-126.

Posnetka sem pokazal A. Slodnjaku, nato pa ga izročil rokopisnemu oddelku NUK v Ljubljani. Ker tisti čas nisem niti utegnil, mislil pa sem tudi, naj to delo opravi kak rusist ali boljši slovstveni zgodovinar, o spisu nisem poročal. Ko pa je zdaj dr. Niko Kuret iskal prvi del Klunove razprave, mi je prišel v roke posnetek literarnozgodovinskega in odločil sem se, da vsaj na kratko poročam o njem. O prvi, etnološki Klunovi razpravi Slovincy v letniku 1857, No 3, 65-122, sem podal obširnejši povzetek pod naslovom Prezrti spis Vinka F. Kluna o Slovincih in Traditiones (Zbornik Inštituta za slovensko

narodopisje) 10-12, 1984, 165-172. Na začetku sem tudi opozoril na Klunovo literarnozgodovinsko razpravo in njeno nahajališče v NUK ter na koncu spis I. V. Čurkine Slovenske nacionalno osvoboditel'noe dviženie v XIX. v.i. Rossija, Moskva, 1978, ki govori o Klunovem sodelovanju v časopisu Russkaja besěda.

Vinko F. Klun (r. 1823 v Ljubljani, u. 1875 v Karlovih Varih) je bil močno razgibana, ambiciozna, celó pustolovska osebnost svojega časa; menjal je najrazličnejše službe, končno postal profesor geografije in statistike na trgovski akademiji na Dunaju in privatni docent na univerzi. Tudi njegovo publicistično delovanje je bilo zelo razgibano: od časniškega poročanja do opisovanja kranjskih zanimivosti, objav zgodovinskega gradiva in člankov v glasilu Zgodovinskega društva za Kranjsko ter informativnih spisov o slovenski ljudski zgodovini, ljudskem življenju in slovstvu v avstrijskih in nemških časopisih. Uveljavljal pa se je tudi politično.

Sloveniste bi moralo zanimati njegovo pisanje o naši slovstveni preteklosti in bi ga morali ovrednotiti: Beiträge zur Literatur-Geschichte von Krain (Mitteilungen des historischen Vereines für Krain 1852, 1854); Literarische Briefe aus Krain (Der Aufmerksame 1855 - sedem nadaljevanj) s pregledom slovenskega in nemškega kranjskega slovstva od Čopa do sodobnikov; Beiträge zur slovenischen Literaturgeschichte (Der Aufmerksame 1856 - v dvanajstih nadaljevanjih, od Trubarja do Valvasorja). Die slovenische Literatur (Oesterreichische Revue 2. Jg., Bd. 3, 5, 7) podaja celoten pregled.

Kakor je v teh člankih publicistično in kot zgodovinarski ljubitelj menjal in ponavljal svoje spise, naslanjajoč se na dotedanje avtorje o tvari, tako je le-tem podoben tudi spis, ki ga je 1856 poslal pod naslovom Beiträge zur Literatur-Geschichte der Slovenen uredništvu slavjanofilskega časopisa Russkaja besěda, ki sta jo urejevala A. I. Košelev in I. S. Aksakov. Iskala sta med slovanskimi narodi sodelavce za spise o njihovem življenju, zgodovini in slovstvu. A. G. Hilferding je 1856 naprosil M. F. Rajevskega, naj pridobiva za časopis slovanske sodelavce. In temu se je odzval V. Klun s pošiljko prvega prispevka o Slovencih; revija ga je objavila 1857. O prvem članku se je Košelev pohvalno

izrazil Rajevskemu, medtem ko je uredništvo njegov drugi prispevek pospremlilo z opombo, da ne soglašajo ne z njegovim predlogom, sklicujoč se na Kopitarja, naj bi Rusi sprejeli latinično, kakor "tudi ne z mnogimi drugimi mnenji g. Kluna" (Russ. bes. 1859, No 1, str. 91, op.2.).

V. Klun se je v zadnjem spisu o slovenskem slovstvu omejil na obdobje od začetka do konca 18. stoletja. Očitno je čutil, da njegov publicistično opisni način ni kos prikazu pesništva v prvi polovici 19. stoletja. Okoli šestdeset strani, med katerimi jih je več v petitu, ko našteva vrsto neliterarnih imen, naslove knjig in nadrobne življenjepisne podatke, je bilo za tako prvo informacijo kar precej, toda s svojim zgodovinskim načinom, da bi navedel čim več gradiva, s svojim publicističnim, preobsežnim modrovanjem o nebitvenih stvareh ter sklicevanjem na mnoge druge pisce, svoji nalogi gotovo ni bil kos.

Po daljšem razmišljanju o jeziku in nedavnih začetkih zanimanja za slovanska slovstva samozavestno poudari vrednost Slovencev, da naj bi se zanje zanimali bolj kot za nekatere druge njihove "brate", za katerimi nič ne zaostajajo glede duhovne dejavnosti. Piše prvo zgodovino slovenskega slovstva v "glavnem slovanskem jeziku" - misli pač na svoje prejšnje spise v nemščini in na široko razpravlja o nalogah slovstvenega zgodovinarja. Označuje svojo metodo: "Sem realist ... Ne trpim romantične sentimentalnosti, ne čutim svetobolja ... ne prepuščam se boleznemu vzdihovanju o političnem suženjstvu in verskem jarmu" (89-90). Navaja Kollárja o slovanski literaturi kot vezi in o enem slovanskem jeziku, narodu in domovini.

Po takem uvodu preide k poglavju: **A. Jezik in gramatika** (str. 91) z delitvijo "slovanskih narečij" po Dobrovskem in Kopitarju - v opombi navaja Kopitarjev rojstni kraj "Koserje". S poudarjanjem "bližnjega sorodstva slovenščine in ruščine" želi za oba jezika "eno abecedo in en pravopis". Poudarja pomen združitve Slovencev in "Ilircev" v enem pravopisu ter vzklika, kako pomembno bi bilo zedinjenje vseh Slovanov v črkopisu. Nadaljuje z obširnim razpravljanjem o cirilici, pušča kot sporno, ali so jo uporabljali tudi Slovenci. Navaja Linhartovo mnenje, da so v 16. stol. uporabljali glagolico in Kopitarjevo nikalno mnenje. Poučuje Ruse o nastanku glagolice (po Linhartu), citira Fritscha

o starostnem prvenstvu cirilice, kar je povzel Dobrovský.

Po tem dolgem ekskurzu preide k najstarejšim slovenskim slovstvenim spomenikom, ki so - po Kopitarju in Dobrovškem - Cirilovi prevodi sv. pisma. Sključuje se tudi na Miklošiča in Metelka, čemur je uredništvo RB dodalo opombo: razume se v smislu rabe besede "slovenski" pri Nestorju in v stosl. spomenikih, a ne v smislu "etiš gospoda" (str. 94, op. 2). Klun nadaljuje o filološkem pomenu stosl. spomenikov in šele na str. 95 preide k Brižinskim spomenikom ter jih nadrobno označuje z navedbo začetnih besed. Nato našteje Ostromirov evangelij, Jaroslavovo Pravdo in Nestorjev Letopis kot mlajše "slovenske". Kot dosti mlajše označuje časovno še češke, srbske in poljske spomenike, ki jih navaja v op. 2 do 4. V polstranski opombi navaja Dobrovškega mnenje o jeziku v Rusiji, omenja Herbersteinovo najdbo Nestorjeve kronike, ki je bila dolgo pozabljena in jo je on bolje razumel kot Rusi sami. Pri tem se sklicuje na MHK 1836, k čemur je uredništvo pripomnilo: Na ničemer utemeljeno mnenje (str. 96, op.1) Prav tako je uredništvo pripomnilo h Klunovi trditvi Dobrovškega in Kopitarjevemu mnenju o najstarejših čeških spomenikih, češ da so nepristni, da njuna sodba "ni avtoriteta za nas". In enako pri omembi poljskih spomenikov uredništvo pripominja: "Očitno je, da pisec ni seznanjen s poljsko arheologijo." (op. 4).

Ob Brižinskih spomenikih razpravlja K. na treh straneh o večjem bogastvu slovensčine v preteklosti, o njenih lastnostih, ki jih drugi jeziki nimajo, zlasti glede časov in glagolskih vidov in opravičuje nastanek germanizmov (98-99).

Sledi poglavje: **B. XVI vek**. Drugih jezikovnih spomenikov ne pozna. Trubarja piše stalno Trubar, njegov rojstni kraj pa Rastšica. Začetek reformacije na Kranjskem utemeljuje le z Ravbarjevo prepovedjo Trubarju pridigati. Navaja Trubarjevo narodnostno oznako iz 1582: "na našem Vindskom jazikě"; govori o njegovem črkopisu in jeziku, v katerem mu očita nemški vpliv. Naštevava njegove življenjepisne podatke, navaja z nemškimi naslovi pet T. del, ki so "v rottenburški šolski knjižnici v prekrasni izdaji" - vsa v hrvaški cirilici in glagolici. Prav tam naj bi hranili tudi dva neoznačena T. rokopisa. Nato našteje po Valvasorju (VI. knj.) osem T. knjig z

rusko oznako naslovov, z izvirnim naslovom ne navede nobenega T. dela.

Široko se je K. razpisal o Mandelčevi tiskarni (str. 103-05) in v podčrtni opombi navaja njene tiske. Našteje še s skrajšanimi naslovi štiri v Wittenbergu natisnjene knjige.

Omenja Krelja; tudi Dalmatinovega prevoda ne navaja tu z izvirnim naslovom, ampak šele na str. 107 kot "prevod Lutrove biblije". Pač pa v obsežni opombi (str. 107) opisuje matrike, najdene v stolnem kapitelskem arhivu, ki so jih pisali Dalmatin in njegovi sodelavci, s podatki o Dalmatinovi družini. Opisuje revizijsko komisijo in jo v svojem patetičnem slogu imenuje "Ta zbor slovanskih filologov" ter pravilno ocenjuje njegov "ogromni pomen za razvoj slovenskega (knjižnega) jezika" ter pobudo za nastanek prve slovenske slovnice. Več prostora nameni Dalmatinu: označuje njegovo izobrazbo, rabo "barbarizmov" iz nemščine, zajemanje iz sosednjih slovanskih jezikov, njegov pravopis in črkopis, tisk, posvetilo in prevoz Biblije, njeno ceno in plačilo posameznih dežel (108-09).

Pri oznaki Bohoričeve slovnice se široko opira na Kopitarjev predgovor slovnici, iz katerega obilno navaja. V povzetku pomena protestantske dobe spet poudarja nemški vpliv na Slovence, na njih jezik in začetek njihovega slovstva. Zdaj šele spregovori o delu Ungnadovega zavoda v Urahu in o njegovih hrvaških sodelavcih; nadrobno govori o Trubarjevi poti v Urah, v opombah navaja stroške za tisk ter denarne prispevke knezov in nemških mest zanj, število izvodov posameznih knjig. Ta faktografska natančnost s publicističnim povzemanjem podatkov in tiskanih virov je značilna za Klunovo pisanje. Kakega poglobljenega vrednotenja pomena prvih pisateljev tudi od njega ni bilo moč pričakovati, saj ga niso podali niti bolje poklicani od Kluna, geografa in zgodovinarskega publicista.

V 2. številu pričena Klun takoj s poglavjem: **C. XVII-ij i XVIII-ij vek**. Novo obdobje začenja z omembo delovanja protireformacijske komisije na Kranjskem, omeni Hrenov prevod Evangelijev in listov s pripombo, da "osebno ni deloval v literaturi", v opombi pa naštevava latinsko pišeče Slovence v 17. stol. Od pisateljev omenja J. Čandka s prevodom katekizma; dokaj prostora namenja M. Kastelcu z okrajšanimi

naslovi vseh njegovih del (100-101), oznako njegovega pravopisa in jezika; delo "patra Joana à S. Cruce" navaja kot "Slovenskih propovedej". Obširno se razpisuje o Hipolitu in njegovem slovarju, o njegovi usodi v Vodnikovem gradivu in prevzemu v Wolfov slovar. Obsoja njegovo slovnico kot "vyborka" iz Bohoriča in se razpiše o takratnem knjižnem jeziku ter "Jblanski Shprachi" (103).

Kot uvod k pisateljem zgodovinarjem na dolgo govori o pomenu Kranjske v zgodovini, navaja zgodovinarje od antike, ki govorijo o slovenskem ozemlju. Omenja Hrenovo kroniko Martina Baucerja; o J. L. Schönlebnu se razpiše tudi v celostranski opombi (105), navaja mnenje Kopitarja o njem, natančno in kritično o Aemona vindicata in Carniola antiqua et nova. - Na široko govori o Valvasorju (111-14), v opombi na celi strani podaja njegov življenjepis in našteva 16 del, delno s skrajšanimi naslovi. K Linhartovemu vrednotenju V. dela dodaja nekaj lastnih pripomb.

Omenja operoze, po imenu J. G. Thalberga z njegovo Epitome; nato pa našteva kranjske samostane glede na literarno ustvarjalnost, predvsem ljubljanski jezuitski kolegij.

Šele tu se pomudi pri operozih z J. Prešernom, baročnimi cerkvami; omenja ustanovitev Fil-

harmoničnega društva, Quaglijevo slikarstvo. Linharta, iz katerega je toliko zajemal, le omeni. Nekaj več pove o Hipolitu, Paglovcu, Basarju, razpiše pa se o Pohlinu (119-23), našteje v opombi 17 njegovih spisov in 4 rokopise. Široko predstavi njegovo slovnico in ugovarja Kopitarjevi "prestrogi sodbi" ter poudarja P. pomen. Očita mu sicer nemško skladnjo, pohvali pa njegov črkopis. Pomena predgovora k slovnici ni spoznal. S pozitivno oceno Japljevega in Kumerdejevega dela končuje svoj spis ter napove, da bo spregovoril o naslednjem stoletju v novem članku.

Tega nadaljevanja pa ni bilo. Klun je navezal stike z Sreznjevskim in Ruskim geografskim društvom (saj je bil po stroki geograf). V Slovenijo so prihajali ruski slavisti, ki so tudi sicer dobivali podatke o slovenskem slovstvu. Vendar se je na Klunov spis opiral A. N. Pypin v drugi izdaji svoje Istorije slavjanskih literatur (1879-81), ki sta jo napisala z V. D. Spasovičem. Tako sta za Klunov spis morala izvedeti ruska štipendista M. Murko in Ivan Prijatelj, katerega razprava Slovence i ih literatura (Slavjanskija izvestija 1904-06) je skoraj pol stoletja po Klunovem spisu v celoti in na sodobni ravni predstavlja v ruščini naše slovstvo.

Vilko Novak
Ljubljana